

مفسده صدور حكم مهدورالدم بودن رشدی و اجرای آن

محسن کدیور

۲۳ مرداد ۱۴۰۰

۱

کتاب آیات شیطانی سلمان رشدی به نظر اکثر قریب به اتفاق مسلمانان اعم از سنی و شیعه اهانت به خدا، پیامبر، قرآن و باورهای اسلامی است و می تواند از مصادیق کلمات نفرت انگیز (hate speech) تلقی شود. مطالبه اصلی مسلمانان احترام دیگران به باورهای آنها و پرهیز از اهانت و تمسخر این باورهاست. در غرب آنچه به باور مؤمنان اهانت یا تمسخر باورهای دینی محسوب می شود، یا به عبارت دیگر گفتارهای نفرت انگیز در حوزه دین نه تنها غالبا جرم نیست، بلکه از مصادیق آزادی بیان به حساب می آید. حال اگر در غرب کتابی منتشر شد که به باور غالب مسلمانان موهن است و از منظر غالب غربی تحقق آزادی بیان است چه باید کرد؟

مسلمانان بنیادگرا و اغلب مسلمانان سنتی به شیوه رایج در فقه سنتی با مرتد یا سابّ (اهانت کننده به مقدسات) خواندن نویسنده یا سازنده اثر موهن به دنبال حذف فیزیکی آنها هستند. در مقابل مسلمانان نواندیش از ارتداد و تکفیر و سبّ (اهانت به مقدسات) جرم زدایی کرده، معتقدند پاسخ این قبیل آثار را باید با نقد علمی، شکایت به دادگاه و اقدام فرهنگی مناسب داد. کشتن نویسنده یا سوء قصد به او راه درستی برای دفاع از اسلام نیست. اتفاقا برعکس، صدور حکم ارتداد و تکفیر و اقدام به حذف فیزیکی پدیدآورندگان آثار موهن نتیجه معکوس می بخشد، از یک سو به زشت کردن چهره اسلام و نمایش دینی خشن از آن می انجامد، از سوی دیگر به مظلومیت و شهرت این افراد منجر می شود، و از همه مهمتر هیچ تاثیری در محو آثار موهن ندارد.

۲

نویسنده کتاب آیات شیطانی مسلمان زاده حنفی مذهب متولد هند، در زمان انتشار کتاب شهروند انگلستان، و اکنون شهروند آمریکاست. مطابق فقه سنتی (سنی و شیعه) سلمان رشدی سَابَّ النَّبِی (اهانت کننده به مقدسات) محسوب می شود. چنین فردی مهدورالدم شمرده می شود (خونش هدر است) و هر کسی در صورت عدم مفسده می تواند او را به قتل برساند. از زاویه دیگر او مرتد فطری (به دلیل مسلمان زادگی) هم هست و بنا بر برخی اقوال حتی بر فرض توبه حکم قتلش منتفی نمی شود. (۱) مطابق آمار معتبر کشورهای پاکستان، عربستان سعودی، یمن و سودان بیشترین موارد ثبت تکفیر را داشته اند. (۲)

از جمله موارد مشهور صدور حکم ارتداد یا ساب النبی در دهه های اخیر این شش مورد است:

قتل فجیع احمد کسروی توسط بنیادگرایان فدائیان اسلام در اسفند ۱۳۲۴ در دادگاه و در جریان محاکمه

وی؛

اعدام متفکر و فعال سودانی محمود محمد طه در ژانویه ۱۹۸۵؛

حکم اعدام سلمان رشدی رمان نویس نویسنده کتاب آیات شیطانی توسط آقای خمینی (۲۵ بهمن ۱۳۶۷،

فوریه ۱۹۸۹)

ترور نویسنده مصری فرج فوده در ژوئن ۱۹۹۲ بعد از صدور حکم ارتداد وی از سوی دادگاه؛

حکم ارتداد متفکر و قرآن پژوه مصری نصر حامد ابو زید توسط دادگاه شریعت در سال ۱۹۹۳، ولی دولت

مصر مجازات سنتی ارتداد را در مورد وی اعمال نکرد و او به مرگ طبیعی در سال ۲۰۱۰ در مصر از دنیا رفت.

حکم قتل رافق تقی توسط محمد فاضل لنکرانی در سال ۱۳۸۵، که پنج سال بعد از مرگ مفتی با ضربات

کارد انجام شد (سال ۱۳۹۰، نوامبر ۲۰۱۱) (۳) از این شش حکم ارتداد یا تکفیر سه مفتی شیعه هستند.

در مورد کتاب آیات شیطانی سلمان رشدی نخستین اعتراضها در هند و پاکستان و چند کشور اسلامی با ممنوعیت پخش کتاب، اعتراض مسلمانان شهر برادفورد انگلستان با سوزاندن کتاب آیات شیطانی، تظاهرات مسلمانان اسلام آباد پاکستان و حرکت به سوی مرکز فرهنگی آمریکا، کشته شدن ۶ نفر و مجروح شدن بیش از ۱۰۰ نفر (۲۳ بهمن ۶۷)، تظاهرات مسلمانان هند و کشته شدن یک نفر (۲۴ بهمن)، قبل از صدور حکم آقای خمینی صورت گرفته است. (۴)

در حکم آقای خمینی نه واژه مرتد به کار رفته نه سبّ النبی. صرفاً گفته شده است: «مؤلف کتاب «آیات شیطانی» که علیه اسلام و پیامبر و قرآن، تنظیم و چاپ و منتشر شده است، همچنین ناشرین مطلع از محتوای آن، محکوم به اعدام می باشند. از مسلمانان غیور می خواهیم تا در هر نقطه که آنان را یافتند، سریعاً آنها را اعدام نمایند تا دیگر کسی جرأت نکند به مقدسات مسلمین توهین نماید و هر کس در این راه کشته شود، شهید است.» (۵)

آقای خمینی عملاً سلمان رشدی را سبّ النبی و در نتیجه مهدورالدم دانسته و حکم قتل او را صادر کرده است.

آیا قبل از ایشان در مورد سلمان رشدی کسی چنین حکمی صادر کرده بود؟ از مفتیان بزرگ اهل سنت کسی را سراغ ندارم، هرچند در هند یا پاکستان ممکن است مفتیان محلی چنین کرده باشند. البته چند سال بعد واجب القتل بودن سلمان رشدی به دلیل تالیف و انتشار کتاب آیات شیطانی توسط برخی مفتیان و فقیهان اهل سنت تایید شده است، به عنوان نمونه: یوسف القرضاوی در سال ۱۹۹۳ (۶)، سعید رمضان البوطی در سال ۱۹۹۳ (۷)، و محمود حمدی زقزوق در سال ۲۰۰۴ (۸).

تحقیقا آقای خمینی نخستین فقیه شیعی است که حکم مهدورالدم بودن سلمان رشدی را صادر کرده است. این حکم از سوی هیچیک از مراجع دیگر شیعه در آن زمان از قبیل آقایان سید ابوالقاسم خویی در نجف، سید محمدرضا گلپایگانی، سید شهاب الدین مرعشی نجفی و شیخ حسین علی منتظری نجف آبادی در قم تایید نشد، البته مخالفتی هم با آن ابراز نشد. برخی شاگردان آقای خمینی از قبیل محمد فاضل لنکرانی و حسین نوری همدانی البته آن را تایید کردند.

سید علی خامنه ای رهبر فعلی جمهوری اسلامی در نماز جمعه ۲۸ بهمن ۱۳۶۷ اظهار داشت که اگر رشدی توبه کند و معذرت خواهی کند ممکن است بخشوده شود. (۹) دفتر آقای خمینی در ۲۹ بهمن اعلام کرد: «سلمان رشدی اگر توبه کند و زاهد زمان هم گردد ... باید او را به درک واصل گرداند.» (۱۰) خامنه ای در فروردین ۶۸ گفت: این حکم حکمی شرعی و لایتغیر است و بدون هیچ قید و شرطی او محکوم به اعدام است چرا که به مقدسات مسلمانان اهانت کرده است. (۱۱) بعد از رهبری هم وی تا کنون از همین موضع حمایت کرده است.

۴

به نظر می رسد حکم مهدورالدم بودن سلمان رشدی بیش از آن که وجهه دینی و مذهبی داشته باشد وجهه سیاسی داشته و دارد. بعد از نوشیدن جام زهر قطع نامه ۵۹۸ و ناکامی در جنگ هشت ساله این حکم نوعی نمایش اقتدار بین المللی بود. کمتر از چهار ماه بعد هم آقای خمینی در دنیا رفت. مسئله اصلی در این حکم اجرای حکم قتل و بازدارندگی آن درباره توهینهای آینده است. تلقی ایشان این است که با حذف فیزیکی می شود اسلام را یاری کرد. این تلقی مخدوش است.

حکم سیاسی می تواند مشمول مرور زمان شود، به شرطی که سیاستمداران به این نتیجه برسند که در شرایط جدید سیاسی اجرای حکم فاقد مصلحت است. از بیانات رهبر فعلی جمهوری اسلامی: «حکم اعدام سلمان رشدی، متکی به آیات الهی است و مثل آیات الهی، مستحکم و غیرقابل خدشه است.» (۱۲) مشخص نیست که وی از کدام آیه قرآن سخن می گوید؟ چرا که حکم مجازات دنیوی مرتد و سبّ النبی فاقد هرگونه مستند قرآنی است!

به علاوه جایزه چند میلیون دلاری که بنیادهای حکومتی برای سر سلمان رشدی تعیین کرده بودند نه تنها لغو نشده بلکه افزایش هم یافته است. بنابراین می توان گفت که رشدی در تحلیل چند هفته قبل خود مبنی بر اینکه این حکم مشمول مرور زمان شده اشتباه کرده و همین اشتباه هم کار دستش داد.

۵

از جمله مخالفان حکم مهدورالدم بودن سلمان رشدی از جانب آقای خمینی دو شخصیت هستند:

آقا سید رضا صدر (۱۳۷۳-۱۳۰۰) نخستین فقیه شیعه است که مخالفت خود را به شکل مستند به جودت القزوینی گفته و او در کتاب تاریخ القزوینی در سال ۲۰۱۲ منتشر کرده است. آقا سید رضا برادر بزرگتر آقا موسی صدر، از شاگردان آقای بروجردی در فقه و اصول، و در زمره شاگردان تراز اول فلسفه و عرفان آقای خمینی بوده است. آقای شریعتمداری وصیت کرده بود که سید رضا بر او نماز بخواند، اما ماموران جمهوری اسلامی مانع از اجرای وصیت شدند و سید رضا را بازداشت کردند. وی رساله «در زندان ولایت فقیه» را نوشت. (۱۳) سید رضا صدر فقیهی اخلاقی و فیلسوفی شجاع بود. این نظر وی در قضیه سلمان رشدی است:

«امام خمینی فتوایی مبنی بر جواز قتل نویسنده مسلمان هندی الاصل و تبعه انگلیس "سلمان رشدی" صادر کرد. این فتوا در پی انتشار کتاب آیات شیطانی توسط این نویسنده در سال ۱۹۸۹ صادر شد، یعنی مستقیماً پس از پایان جنگ ایران و عراق. این فتوا بازتاب رسانه ای گسترده ای در پی داشت. سید رضا صدر نظری مخالف فتوای امام خمینی داشت و در امضای حکم خود به آن استناد می ورزید که به این شرح است:

یک. سید رضا صدر می گوید: الحد لا یجری فی أرض العدو (حد در سرزمین دشمن جاری نمی شود). (آنطور که در کتاب وسائل الشیعه ذکر شده است).

دو. شرط در اجرای حد آن است که اجرا کننده آن محفوظ باشد و خطری متوجه وی نباشد.

سه. سلمان رشدی سنی حنفی است و بنا بر قول مشهور «ألزموهم بما ألزموا به أنفسهم» (آنها را به آنچه خود به آن ملزم هستند الزام کنید). لذا باید یک حاکم سنی و نه شیعی بر وی حکم صادر نماید.

چهار. [بر اساس قاعده فقهی درأ] حدود با شبهات رفع می شود (إن الحدود تُدْرَأُ بالشبهات) و چه بسا که مترجم [کتاب آیات شیطانی] مورد اطمینان نبوده باشد [و در ترجمه خطا کرده باشد].

پنج. هر متهمی قبل از صدور حکم حق دفاع از خود را دارد و این حق هنوز به وی [سلمان رشدی] داده نشده است.» (۱۴)

از چهار نقد آقا سید رضا صدر بر حکم آقای خمینی نقد اول و پنجم بسیار قوی است.

۶

مهندس مهدی بازرگان در روزنامه لوموند فرانسه و دی زایت آلمان، که ترجمه فارسی همراه با نقد آن در کیهان هوایی منتشر شد نوشته بود:

«اما در مورد سبّ و توهین به مقدسات و مقامات، سفارش قرآن چیزی جز تسامح و خودداری از نشست و برخاست با سبّ کنندگان نبوده است. (نساء: ۱۴۰، و همانا خداوند در کتاب الهی این حکم را بر شما فرستاد که اگر شنیدید که آیات خدا مورد کفر و استهزا قرار می گیرد با آنان همنشینی نکنید تا در موضوعی دیگر داخل شوند.) حتی اهانت به ناباوران و مشرکان از این رو که مبدا آنها از روی دشمنی با جهالت به خداوند اهانت کنند منع شده است. چگونه می توان تهدیدها و اعمال قهرآمیزی که در مسئله سلمان رشدی روی هم انباشته شده است توجیه کرد، در حالی که شخص پیامبر خود قربانی رفتارهای ناشایست و غیرعادلانه در مکه و مدینه بود (یعنی همان جا که مسلمانان قدرتمند شده بودند) و هیچگاه نخواست که شدت عمل یا واکنش خصمانه نسبت به اهانت کنندگان اجرا شود؟» (۱۵)

«عمل بشرپسندانه - و نه خداپسندانه - این حضرات [بزرگان و غیرتمندان در ایران و دیگر کشورهای اسلامی] هم سلمان رشدی را به شهرت جهانی و به مظلومیت و محبوبیت همگانی رساند و هم ناحق و ناروا به اسلام و مسلمانان چهره خشونت و نادانی و بربریت داد. علاوه بر آن لباس حق به جانب به ضدانسانی ترین و وحشیانه ترین رفتارهایی که با مسلمانان بیدفاع بوسنی و هرزگوین انجام می شود پوشانید!» (۱۶)

مهندس بازرگان در آخرین نوشته خود که چند روز بعد دار فانی را وداع می کند نوشت: «مگر نمی شد در میان امتهای دولتهای مسلمان چهار تا نویسنده اسلام شناس زبردست جواب ترهات آن خبیث نادان را با جدال احسن یا رمان به جد یا به طنز و داستان داده و او پشتیبانانش را در دنیا رسوا و کلمه الله را هی العلیا می نمودند؟ ... کاری که با شدت و خشونت صورت گرفت و متاسفانه ادامه دارد بیشتر نشان دهنده عجز و ضعف ما شد تا حقانیت و قدرت.» (۱۷)

بازرگان نخستین شیعه ای است که علنا حکم ارتداد سلمان رشدی توسط آقای خمینی را زیر سوال برده است. رحمت خدا بر او باد.

دوران صدور حکم و فتوا خصوصا حکم اعدام در اداره جامعه گذشته است. کشور را باید با قانون اداره کرد و در مورد شهروندان دیگر کشورها تابع قوانین بین المللی بود. می پندارند با قتل امثال رشدی با نصر بالرعب دشمنانشان را مقهور می کنند، بی خبر از آن که با قتل و ترور جز نفرت و ضرر برای اسلام و ایران به دست نمی آید.

یادداشت‌ها:

۱. بنگرید به محسن کدیور، [مجازات ارتداد و آزادی مذهب](#): نقد مجازات ارتداد و سب‌النبی با موازین فقه استدلالی، کتاب الکترونیکی، تیر ۱۳۹۳، ۴۰۶ صفحه.
2. Abdullah Saeed & Hassan Saeed, *Freedom of religion, apostasy, and Islam*, London: Routledge, 2016. (Burlington, Ashgate, 2004) p.56.
3. Mohsen Kadivar, [Blasphemy and Apostasy in Islam: Debates on Shi'a Jurisprudence](#), Hamid Mavani (tr.), UK: Edinburg University Press, 2021, p. 88.
۴. اطلاعات این پاراگراف برگرفته از کتاب زیر است: سید عطاءالله مهاجرانی، نقد توطئه آیات شیطانی، تهران: امید ایرانیان، ۱۳۹۴، ص ۱۹۴. این کتاب در دفاع و توجیه حکم آقای خمینی است.
۵. صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۲۶۳.
۶. یوسف القرضاوی، ملامح المجتمع المسلم الذی ننشده، ۱۹۹۳، القاهرة: مکتب الوهبة، دمشق: دار الفکر، بیروت: دار الفکر المعاصر، ۲۰۱۲، ص ۳۵.
۷. محمد سعید رمضان البوطی، الجهاد فی الاسلام: کیف نفهمه؟ وکیف نمارسه؟، ۱۹۹۳، ص ۲۱۶-۲۰۷.
۸. محمود حمدی زقزوق، حقائق الإسلام فی مواجهة حملات المشککین، القاهرة: مکتب الشروق الدولیة، ۲۰۰۴، ص ۸۸.
۹. روزنامه جمهوری اسلامی، ۲۹ بهمن ۱۳۶۷.
۱۰. صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۲۶۸.
۱۱. سخنان ریاست جمهوری در دیدار جمعی از سفرای ایران در کشورهای عضو بازار مشترک اروپا مورخ ۱۹ فروردین ۱۳۶۸، پایگاه اطلاع رسانی مقام رهبری.
۱۲. سخنان رهبری در دیدار با جمعی از مردم خراسان، ۱۵ خرداد ۱۳۶۹، پایگاه اطلاع رسانی مقام رهبری.
۱۳. سید رضا صدر، «[در زندان ولایت فقیه](#)»، با مقدمه، تصحیح و تحقیق محسن کدیور، ۱۴ آبان ۱۳۹۵.
۱۴. جودت القزوینی، تاریخ القزوینی فی تراجم المنسبین و المعروفین من اعلام العراق و غیرهم (۱۹۰۰ - ۲۰۰ م)، بیروت: الخزان للاحیاء التراث، ۲۰۱۲، ۳۰ جلد، ج ۷، ص ۳۰۶-۳۰۷. از دوست فاضلی که این کتاب را در اسرع وقت برایم فراهم کرد تشکر می‌کنم. این مطلب برای نخستین بار در زبان فارسی در این کتاب آمده است: محسن کمالیان، سفرنامه خاندان صدر: جستارهایی درباره شرح حال، انساب، تاریخ، روشن‌بینی، اخلاق و خاطرات نگارنده از خاندان صدر (۱۳۸۶-۱۳۹۶)، مجموعه یادداشت‌های صدرپژوهی، دفتر اول، قم: راز نی، ۱۳۹۶، ص ۳۵۴.

۱۵. مهدی بازرگان مقاله ای بنام « آیا اسلام یک خطر جهانی است؟ » در لوموند فرانسه و دی زایت آلمان منتشر کرده ترجمه آن را برای کیهان هوایی می فرستد. این نشریه آن را با حواشی مطول خود منتشر می کند. (کیهان هوایی، شماره ۱۰۹۷، ۱۶ شهریور ۱۳۷۳، ۷ سپتامبر ۱۹۹۴، ص ۲۶).

۱۶. کیهان هوایی، شماره ۱۰۹۷، ۱۶ شهریور ۱۳۷۳، ۷ سپتامبر ۱۹۹۴، ص ۱۶.

۱۷. تعیین حوزه های تمدنی و چارچوبهای مشروع برای تبلیغ اسلام، کیهان هوایی، شماره ۱۱۱۲، ۳۰ آذر ۱۳۷۳، ۲۱ دسامبر ۱۹۹۴، ص ۱۷. جوابیه بازرگان به حواشی کیهان هوایی، عنوان هم انتخاب نشریه است!

بخشی از نکات فوق در دو مصاحبه زیر مطرح شد (۲۲ مرداد ۱۴۰۱، ۱۳ آگوست ۲۰۲۲): مفسده صدور حکم مهدورالدم بودن رشدی و اجرای آن، مصاحبه با فرناز قاضی زاده، برنامه شصت دقیقه، بی بی سی فارسی، ؛ و قد حکم قتل رشدی، مصاحبه با سپیده بهکام، در برنامه مجله نیمه شب، رادیو فردا.

kadivar.com

<https://kadivar.com/19709/>
kadivar.mohsen59@gmail.com

تمام حقوق محفوظ است.

نقل مطلب به هر صورت تنها با ذکر منبع مجاز است.